

HISTORIOGRAFIA CONTEMPORÀNIA DE GIRONA: BALANÇ I PERSPECTIVES

JOSEP CLARA RESPLANDIS

UdG-Real Academia de la Historia

Resum

El conreu de la història sobre la Girona contemporània és un edifici en construcció permanent. La producció analitzada revela una bibliografia molt variada, però de qualitat desigual i irregular. Ha sortit a la llum, sobretot, gràcies a la promoció de les institucions polítiques, editorials i entitats privades. Tenim moltes més monografies, més treballs de detall, que visions generals i estudis integrats. Els interessos de poder que animen la recerca, i els que condicionen la publicació dels resultats, ajuden a explicar la marginació de determinats temes i els controls que no són exclusius dels sistemes totalitaris.

Paraules clau

Contemporaneïtat, historiografia, Girona, perspectives de futur.

Abstract

The construction of history about contemporary Girona is a permanent task. The historical production analyzed reveals a very varied bibliography, but of uneven and irregular quality. It has come to light, above all, thanks to the promotion of political institutions, publishers and private entities. We have many more monographs, more detailed works, than overviews and integrated studies. The power interests that animate the research, and those that condition the publication of the results, help to explain the marginalization of certain subjects and the controls that are not exclusive to totalitarian systems.

Keywords

Contemporaneity, historiography, Girona, future perspectives.

QÜESTIONS LIMINARS

Per historiografia entenem l'art d'escriure la història i l'estudi bibliogràfic i crític de la producció establerta pels historiadors. En el fons, un producte literari més, encara que les mentalitats estretes —aquest no és el cas de

Joan Fuster, per exemple¹— limitin la literatura a la poesia, la prosa real o imaginativa i el teatre, i oblidin el periodisme, la historiografia i l'assaig. Si ens hem de referir al temps contemporani i a Girona, el tema obliga d'entrada a plantejar unes qüestions prèvies.

Primerament, ens trobem amb la denominació i els límits cronològics. La divisió de la història en etapes és arbitrària. No respon a la realitat, ja que no s'ajusta al desenvolupament dels fets històrics, sinó a preocupacions de tipus pedagògic o gremial, de repartiment de la disciplina a les universitats. L'adjectiu *contemporani* equival a l'època actual. La història contemporània seria la narrada pel qui l'ha viscuda o la viscuda per les generacions que, en un determinat moment, conviuen en un territori. D'aquesta manera podríem entendre l'afirmació d'Àngel Viñas: "*La contemporaneidad española viene, en mi opinión, definida por cuatro periodos: la República, la guerra civil, el franquismo y la transición*". I a continuació afegeix: "*Es más, de no ser la situación política, social y cultural española lo que es, incluso cabría afirmar que ya convendría descartar el periodo entre 1931 y 1936. Si no es posible hacerlo es porque, para cierto autores, tal periodo es la antecámara obligada de la guerra civil*".²

Però, a escala historiogràfica, en una part del món occidental, es fa recular l'inici al temps de la Revolució Francesa, la Revolució Industrial i la independència dels Estats Units, esdeveniments molt allunyats del temps present. Als països anglosaxons i germànics, en canvi, es considera el segle XIX encara com a part de la història moderna, i trobem també historiadors que proposen 1914 com a començament de l'edat contemporània. Així, Arno Mayer argumenta que fins al 1914, Europa va ser dominada per un ordre preindustrial, amb una estructura ideològica vinculada directament als valors de l'aristocràcia terratinent (malgrat l'ascens de la burgesia) i a una base econòmica en què la gran indústria era només un illot en un món en què la riquesa fonamental seguia vinculada a la terra. Es tracta d'una tesi polèmica, capaç d'irritar els historiadors que defensen que Europa va arribar al segle XX plenament capitalista i burgesa.

Existeix, a escala acadèmica, el terme "història immediata", que podria començar el 1917 amb la Revolució Russa, els anys seixanta o vuitanta del segle XX, segons afirmacions diferenciades. Es tractaria de la història del nostre temps, la qual ha d'afirmar l'objecte d'estudi i la investigació enfront i en relació amb la sociologia i el periodisme.

¹ *Literatura catalana contemporània*, Barcelona, Curial, 1976.

² *La otra cara del Caudillo*, Barcelona, Crítica, 2016, p. 49.

La història contemporània o la història del nostre temps es podria definir també, en sentit pràctic, com aquella que topa amb dificultats per accedir a la documentació,³ i que si es refereix a determinats temes, pot suscitar reaccions, urticàries, censures i anònims. Un compromís encara més perillós, com Josep Fontana ens ho ha recordat: “Almenys tinc dos amics colombians que han rebut amenaces serioses de mort, i en tenia un tercer que va desaparèixer, sense que mai més se n’hagi sabut res”.⁴

Segonament, parlar d’història de Girona obliga a situar-la dins el que entenem per història com a ciència social. La majoria dels historiadors, encara que no ho diguin, escriuen història local i molt pocs, universal. La història sempre es localitza en un espai: una casa, un carrer, un barri, una ciutat, una comarca, una regió, un país, un estat... No es tracta de contraposar història local i història general o universal, sinó simplement de diferenciar allò que és història del que realment no ho és, i ressaltar que no totes les publicacions locals o localitzades són d’història, per bé que barregin esdeveniments històrics amb aspectes del medi natural, folklòrics, econòmics, socials, geogràfics... Perquè la ciència històrica no es pot confondre amb un enfilall de dates i dades, amb un simple retaule de fets i institucions, amb una crònica asèptica o de part, sinó que és un producte més ambiciós, que es formula preguntes, que compara resultats, que analitza i interrelaciona, que cerca explicacions racionals... A hores no ens serveix el paradigma que guiava, per exemple, els historiadors del segle XIX, com Emili Grahit.⁵

Si la història es desenvolupa en el temps i en l’espai, quin és el territori específic de la història de Girona? El municipi o una àrea més àmplia, que inclou els del voltant i que a voltes va més enllà? Escriure història de Girona

³ Fernando GARCÍA, “El retard de la història. El secretisme oficial mutila el coneixement d’episodis clau a Espanya”, *La Vanguardia*, 21 de febrer de 2018, p. 32-33.

⁴ *L’ofici d’historiador*, Girona, Documenta Universitaria, 2010, p. 22.

⁵ “*Las historias locales no pueden presentar siempre sucesos de interés general, porque pocas veces una población determinada llega a ser teatro de acontecimientos culminantes. Así es que al lado de lo grande ha de haber lo pequeño para que la sucesión histórica sea completa. De otro modo no habría verdadera historia particular, pues los grandes hechos referentes a una localidad ya se encuentran sobradamente explicados en las historias generales. Por otra parte, los hechos secundarios tienen siempre un sabor local que agrada, pues a más de ser curiosos, presentan abundantes datos para el estudio íntimo de los pueblos y de sus costumbres*” (“Paso de la Reina de Etruria por la ciudad de Gerona en 1808”, *Revista de Gerona*, I, 1876-1877, p. 352).

implica fer història urbana en contraposició a la rural? El fet de ser capital de corregiment i de província, capital de bisbat, centre econòmic, social, cultural, lúdic, esportiu... obliga, certament, a haver de projectar una mirada més enllà de les muralles, quan n'hi havia de caràcter defensiu, i del terme municipal dels nostres dies. Realment, el municipi de Girona ja va incorporar els de Palau-sacosta, Sant Daniel i Santa Eugènia de Ter l'any 1963, i en 1968 es va decretar també l'annexió de Salt, Sarrià i part dels termes de Celrà i Sant Gregori, per bé que més endavant —el 1983— tant Salt com Sarrià van poder recuperar la independència. En tot cas, no es pot entendre Girona sense l'entorn, i l'entorn —les terres de Girona o la regió de Girona, situada més enllà de l'àrea urbana— no es pot comprendre sense l'existència, la influència, de la capitalitat i dels poders establerts a la ciutat de Girona.

Jaume Ministral, l'any 1969, després de recordar i criticar la funció religiosa i política que tradicionalment se celebrava per Fires i evocava els morts de la guerra napoleònica i els de la guerra civil, afirmava: “he entrat en una gran llibreria i he demanat una Història de Girona. Aquest llibre no existeix. Tenim, entre altres, les excel·lents monografies de Joaquim Pla i Cargol, però una obra que sigui completa, exacta, verídica, perfecta, científicament inatacable *Història de Girona* no crec que la tinguem. Per tant, em permeto de suggerir que els historiadors gironins, tan bons en tots sentits, la preparin. Els gironins tenim dret a poder estudiar els fets fonamentals de la nostra ciutat, però no en un vell, encarcerat i fals sentit triomfalista, sinó amb una explicació detallada i neta d'aquests fets... abans... durant i després”.⁶

Joaquim Nadal, aleshores estudiant d'història a la Universitat de Barcelona, va respondre'l immediatament, per tal de posar en relleu els inconvenients que llavors existien per aconseguir allò que demanava Ministral. A banda dels buits en les etapes anteriors i de les interpretacions dels setges napoleònics, pel que fa a l'època contemporània, advertia:

Les contínues fluctuacions del segle XIX entre el liberalisme i l'absolutisme tampoc no han estat estudiades a Girona. No sabem res de l'impacte de la desamortització i la dissolució de les ordes religioses. No sabem res d'una possible industrialització, res del possible naixement d'un proletariat revolucionari, res de la revolució del 68, res dels aixecaments federals; encara menys de tots aquells personatges gironins liberals, conspiradors, federalistes

⁶ “Després de Fires”, *Presència*, 228 (15 de novembre de 1969), p. 5.

que passaren més anys de la seva vida a Perpinyà que a Catalunya. Tampoc no coneixem per què aquests grups es varen anar esllanguint i la ciutat ha anat evolucionant cap al conformisme d'avui. No sabem, o ningú no vol recordar, la Girona dels partits polítics, de les eleccions, de l'Ateneu, de la República, dels diaris (quin plural!). Finalment no sabem res de vagues, pamflets, disturbis, catalanisme i d'altres coses que són tant o més essencials per a la Història de la ciutat que la vida dels convents o dels pacífics moments de repressió absolutista (?). Manquen treballs sobre tots aquests punts fonamentals i no vull pas dir, amb tot això, que no hi hagi gent que treballi o hagi treballat seriosament sobre la Història recent de Girona.

I més endavant, tot assenyalant un límit cronològic, afegia:

Deixem per a altres, per a més tard, la Història del 1936 cap ací. Per fer una Història de Girona fins a 1936 caldrà esperar, Sr. Ministral, que a poc a poc aquests punts tan foscos i polsosos als arxius de la ciutat es vagin desgranant i analitzant per futures generacions d'historiadors que molt bé podria proporcionar el flamant Estudi General que acabem d'estrenar, si no es repeteix la història de la Universitat de 1870.⁷

Han passat moltes coses i generacions de 1969 ençà. Més de cinquanta anys, per descomptat, i per a l'afer que ens interessa, ha estat decisiu l'augment de la formació especialitzada dels gironins, a la Universitat de Barcelona, a la Universitat Autònoma de Barcelona i a la Universitat de Girona. Així podem gaudir d'un panorama molt diferent del que existia l'any 1969. Comptem amb síntesis d'història de la ciutat i amb una gran quantitat de treballs de totes les èpoques, especialment de temes contemporanis.

En general, però, el conjunt de llibres i articles produïts —per periodistes, cronistes, estudiosos aficionats i historiadors— respon més a preferències i interessos personals, o a encàrrecs concrets i a promocions d'institucions públiques o privades, especialment arran de commemoracions, i no a projectes amplis o de recerca en equip. La fàbrica d'ordre, la tria d'allò que convé i de marginalitzar allò que no necessitem, ha imperat per damunt de tot. En totes les èpoques i més enllà de la funció informativa, la historiografia aconsegueix una funció ideològica, que depèn dels aires del poder i de la mentalitat de l'historiador.

⁷ "La Història de Girona. Resposta a Jaume Ministral i Masià", *Presència*, 229 (22 de novembre de 1969), p. 5.

Bàsicament, la història de Girona, i el fet de parlar de Girona en sentit ampli, ha estat una realitat promocionada per l'Ajuntament, la Diputació, editorials, entitats i fundacions privades. Els interessos que animen la recerca i els que hi ha al darrere responen a motivacions de tota mena, desinteressades o interessades en la temàtica i l'autor que la tracta. Naturalment, qui paga (a voltes amb els diners de tots) mana, i això ajuda a explicar la marginació de determinats temes i la possible i real censura o arbitrarietat a l'hora de publicar. Censura o menyspreu no exclou dels sistemes totalitaris.⁸

Aquesta limitació existeix i cal no oblidar-la. Podria posar exemples viscuts a escala personal al llarg dels anys, però no ho faré. Només reportaré el cas d'aquell escriptor que cercava suport institucional per editar un llibre sobre el fotògraf i ninotaire Jordi Soler i li fou denegat, i el d'aquell articulista al qual varen impedir-li publicar un article, l'any 2015, en què sostenia una visió de la ciutat com aquesta:

sé, per experiència, que la Girona on he viscut en aquests 30 anys de democràcia no ha estat una ciutat gaire fàcil per als amants de la llibertat. Els poders locals que he conegut són aparentment tous, però efecacíssims, implacables en el desplegament de la seva força uniformadora (i no em refereixo només a les dues institucions polítiques de més pes: l'Ajuntament i la Diputació, sinó també a moltes altres: la caixa perduda, els mitjans de comunicació, la universitat o els grups de pressió). No li és fàcil, a un escriptor que posa en primer lloc el valor de la llibertat personal, desplegar la seva creativitat en un lloc on tots els poders i els grups són molt pròxims, tendeixen a l'homogeneïtat i expressen horror davant qualsevol forma d'excentricitat, diferència o dissidència.

Més endavant, el mateix autor, advertia:

que no s'hi accepta la dissidència cultural, a Girona, és un fet: si s'acceptés, n'hi hauria; i no n'hi ha [...] Els valors convencionals imperen a Girona sense obstacle (hedonisme, nihilisme, historicisme cultural o progressisme políticament correcte); i, per descomptat, el nacionalisme català hi té una existència tan plàcida com unànime. Qüestionar aquest ordre de coses equival a situar-se en fora de joc.⁹

⁸ No és una casualitat que recentment el diari *El País* hagi publicat articles que remarquen el fenomen: Daniel GASCÓN, "La nueva censura es la vieja censura" (12 de juny de 2020), i Carlos BOYERO, "Inquisición" (25 de febrer de 2023).

⁹ Arxiu particular, "Urbs parva quidem", d'Antoni Puigverd.

De vegades, qualsevol poca cosa no arriba al lector. És el cas d'una foto dels indignats acampats a la plaça de Catalunya, que va ser retirada de la *Revista de Girona*, l'any 2011. El director de la publicació va justificar-ho dient que aquell "retrat de grup no em sembla pas un cas de censura, sinó una mesura de prudència pròpia d'una revista institucional".¹⁰ És a dir, la revista de la Diputació no pot reflectir una realitat punyent.

Una altra qüestió. Aquest congrés ha estat organitzat per l'Institut d'Estudis Gironins; pensar que l'organitzés la Universitat seria una debilitat o una utopia. Els congressos d'Història de Barcelona, celebrats des de 1982, tampoc no els organitza la Universitat de Barcelona, sinó l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Interessa a la Universitat de Girona de fer història de Girona o ha d'enfocar la recerca cap a objectius més amplis, més rendibles o productius a escala personal? La Universitat, al costat de les funcions culturals generals i de fàbrica de títols, compleix una funció de recerca teòrica i d'investigació aplicada, i realment constitueix un col·lectiu molt heterogeni, situat en escalons diferents, on no tothom decideix. Són els professors que dominen i controlen els que determinen i negocien, d'acord amb els seus interessos personals, allò que cal estudiar, investigar i centrar l'atenció de l'aspirant a alguna cosa, i l'aplicació dels recursos depèn de criteris competitius, d'unes pautes marcades, a voltes, a fora, a distància.

El geògraf Horacio Capel, l'any 1976, apuntava que "*la estructura de los Departamentos puede caracterizarse en cierta manera como feudal*".¹¹ Trenta anys després, Josep Fontana podia parlar de l'existència d'"una màfia gremial", que abunda a les universitats espanyoles,¹² i tot seguit *El Triangle* va titular: "La història de sempre. Els grups de poder segueixen controlant els departaments d'Història de les universitats", on es denunciava que "Fontana també es podria aplicar a ell mateix una part del que estava criticant".¹³ D'altra banda, el mateix Fontana, l'any 1992, va explicitar que moltes de les recerques que es fan a les universitats són irrellevants fora de l'àmbit estricte de la professió i, quan es publiquen en revistes i monografies, només les llegeixen altres membres de la tribu, i gràcies, afegeix. Per això, la pregunta

¹⁰ Arxiu Municipal de Girona, fons de Narcís-Jordi Aragó, carta a Gerard Bagué, datada el 25 de juliol de 2011.

¹¹ "La geografía española tras la guerra civil", *Geo Crítica* 1 (1976), p. 21.

¹² "Máfies universitàries", *Avui*, 31 de desembre de 1996, p. 36.

¹³ *El Triangle*, 20 de gener de 1997, p. 23.

lògica que formulava era òbvia: “¿Continuarà la societat subvencionant gaire temps aquesta enorme massa de treball irrellevant que no té altre objecte que engruixir els *curricula* personals?”.¹⁴

En el nostre cas d'història contemporània, a diferència de Lleida, ha existit i existeix una determinada al·lèrgia a fer història de Girona o des de Girona, a trepitjar els arxius, els quals han estat i són més a l'abast del públic que no ho eren el 1969, i han facilitat l'accés a les fonts a través d'inventaris. Segurament, hi ha qui pensa que la geografia, el marc local, en delimitar, en assenyalar una porció de territori, com apuntava Xavier Fàbregas a l'hora de referir-se a la creació teatral, resta universalitat a la situacions particulars i que “a les minories selectes no els interessa el que passa en un lloc determinat, perquè cada lloc està brut, està empolsegat de faisó diferent, i això pot menar a parlar dels homes, en lloc de parlar dels símbols”.¹⁵ Certament, l'estigma de la cosa local com a antagònica a una altra, de pretesament universal, seria una de les causes, però n'hi hauria d'altres, de caire personal i del personal responsable que les coses siguin d'una manera i no d'una altra. Pierre Vilar es va preguntar una vegada: podem fer la història d'un país sense simpatia?,¹⁶ una qüestió que també interessa en l'ambient que ens envolta.

Una prova del que s'esdevé ací la trobem en el recent congrés de Joves Investigadors en Història Social i Econòmica, organitzat per la Universitat de Girona el febrer proppassat, el qual va comptar amb quaranta-quatre aportacions procedents de diverses universitats de l'Estat (Barcelona, Madrid, Lleida, Rovira i Virgili, València...). Onze de les comunicacions corresponien a investigadors vinculats a la Universitat de Girona. Curiosament, l'única aportació referida a història contemporània de Girona era la d'un investigador de la Universitat Rovira i Virgili, sobre la sequera de 1817 a la ciutat de Girona. Sequera: tot un símbol!

Pel que fa a la bibliografia generada, sembla oportú de repetir les paraules de Josep Termes a l'hora de referir-se al conjunt de Catalunya: “La bibliografia d'història contemporània és amplíssima i molt variada, però de

¹⁴ *La història després de la fi de la història. Reflexions i elements per a una guia dels corrents actuals*, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives i Eumo Editorial, 1992, p. 105.

¹⁵ “Recepta per a una obra teatral”, *Presència*, 10 (12 juny 1965), p. 13.

¹⁶ *L'Avenç*, 100 (1987), p. 6-13.

qualitat irregular”.¹⁷ Però no tots els llibres de tema gironí són d’història, i cal no confondre aquesta amb llibrets que barregen les fonts d’aigua natural, els costums, la guerra civil i el futbol, o la “memòria històrica” oficial. Cal no confondre la història amb la temàtica ciutadana ni amb una guia de turisme. En sentit acadèmic, “l’objecte de la ciència històrica —afirma Pierre Vilar— són les societats humanes en moviment”, i el tipus de fets que convé estudiar per tal de copsar científicament aquest objecte són, de manera resumida, els fets de massa, a través de la demografia, l’economia, les mentalitats i els fenòmens d’opinió; els fets institucionals i els esdeveniments sobre personatges, grups que donen lloc a accions, moviments, innovacions, etc.¹⁸

Existeix un repertori de bibliografia de Joaquim Nadal, editat el 2008.¹⁹ L’etapa contemporània hi apareix en cinc apartats: 5. La fi de l’antic règim i els orígens de la Girona contemporània. 6. La societat del segle XIX. Hisendats, rendistes, fabricants, obrers. 7. Els inicis del segle XX. Catalanisme, noucentisme i república. La Guerra Civil i les seves conseqüències. 8. El franquisme, 1939-1975. Dictadura i resistència. Ressorgiment democràtic. 9. La ciutat actual, 1975-2006. El futur de la ciutat. De la Gran Gerona a l’àrea urbana de Girona.

Llegint els treballs que hi relaciona —cap a 140— podem concloure que el progrés en el coneixement del nostre passat ha estat significatiu, quantitativament, si més no. Tant pel que fa al segle XIX (crisi i desarticulació de l’Antic Règim, industrialització, actituds polítiques...), com al XX (catalanisme, noucentisme, dictadura de Primo de Rivera, Segona República, Guerra Civil, franquisme i la Girona actual...). És evident que s’ha avançat, però tenim molta més informació, força més monografies, més estudis de detall, que visions generals i estudis integrats. D’altra banda, les tendències actuals de fer història incideixen en molts aspectes que abans no comptaven i

¹⁷ *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)*, Barcelona, Edicions 62, 1989, p. 423.

¹⁸ “Assaig de definició de la matèria i de la recerca històrica”, *Recerques*, 9 (1979), p. 7-9. En sentit popular: “*Para el pueblo la historia es y seguirá siendo un haz de relatos. La historia es algo que uno recuerda y puede contar una y otra vez: la repetición de un relato. En esas circunstancias la tradición oral no retrocede ante la leyenda, la trivialidad o el error, con tal que éstos vayan unidos a una representación concreta de las luchas del pasado*” (Hans Magnus ENZENSBERGER, *El corto verano de la anarquía. Vida y muerte de Durruti*, Barcelona, Anagrama, 1998, p. 14).

¹⁹ *Per a una història de Girona. Una bibliografia bàsica*, Girona, CCG, 2008.

s'ha produït una fragmentació gran: demografia històrica, història del treball, història urbana, història de les dones, de la lectura, del cos, de les imatges, de les mentalitats, història oral, història de la guerra, microhistòria... Un conjunt plural d'escoles que indiquen diversitat i pocs corrents dominants en la historiografia del final del segle XX que es projecta fins als nostres dies.²⁰

Pel meu compte, i per completar la visió, he intentat fer un llistat dels títols i treballs d'història de Girona publicats des de 2009 fins a hores d'ara, entorn de 160, sense comptar-hi els articles dels Annals.

COP D'ULL ALS DARRERS ANYS

Hi ha uns quants llibres que abasten un període de dos segles, com el patrocinat per la Cambra de Comerç sobre 100 anys d'economia, el de Girona a ulls de les viatgeres dels segles XIX i XX, sobre el republicanisme, el cementiri i el de les capitalitats de Girona, a més de recerques sobre genealogies de determinades famílies. Altres estudis són encara més generals i reculen segles enrere, com el dedicat a la pedra, força fluix pel que fa a l'etapa contemporània.

Sobre el segle XIX es poden recordar els treballs que giren entorn de la guerra contra Napoleó, generats arran de l'aniversari, l'estudi sobre la família Carles i la síntesi del període 1833-1874, que clou les monografies d'història de Girona patrocinada per l'Ajuntament i la Diputació.

Els aniversaris de la Primera Guerra Mundial i de la Mancomunitat van ser aprofitats per publicar monografies sobre l'època.

La República i la Guerra Civil ha originat monografies i articles entorn dels comissaris de la Generalitat, el conflicte agrari, la maçoneria, els bombardeigs i la defensa passiva, el salvament del patrimoni, els darrers dies de la Girona republicana, que va ser punt de pas dels exiliats. L'impacte sofert per la mort del pare a càrrec del comitè d'Orriols —narrada en un volum anterior, titulada *Del bressol a la cuneta*—, guia les pàgines dels tres volums, les valoracions i les ironies de Pere Joan Sureda Canals sobre la Girona dels comitès, el consell municipal i el conflicte bèl·lic fins al febrer de 1939. Per la banda oposada, comptem amb el llibre de Jaume Prat sobre altres saltencs implicats en el conflicte revolucionari i la repressió de postguerra que va començar el 1939.

²⁰ Peter BURKE (ed.), *Formas de hacer Historia*, Madrid, Alianza, 1991; Agustí COLOMINES & Vicent OLMOS, *Les raons del passat. Tendències historiogràfiques actuals*, Catarroja-Barcelona, Afers, 1998.

L'etapa franquista ha estat reflectida en l'estudi de la depuració dels metges, aspectes de la repressió, inclosa la persecució dels morts, i les annexions a la capital dels municipis veïns.

A diferència de l'exèrcit, sobre el qual existeixen pocs estudis, la història de l'Església Catòlica i els seus ministres ha fornint publicacions com la *Miscel·lània en homenatge a Josep Maria Marquès*, la recepció dels decrets de la Santa Seu sobre la qüestió catalana en temps de Primo de Rivera, l'escoltisme i la processó de Setmana Santa. Hilari Ragner, per la seva banda, ha contribuït a perfilar l'actuació de la jerarquia eclesiàstica catalana en la Guerra Civil, i la del prelat de Girona, correspondència que va començar a publicar el 2003 i que ha seguit amb la publicació de nous volums de 2014 a 2019. De vegades s'arriba a temes de detall com el que ressegueix els escuts heràldics dels prelats, existents al Palau Episcopal.

Les classes populars han estat sovint menystingudes de la historiografia gironina. Assenyalem, però, un treball sobre l'Hospici (1769-1963).

La producció literària, com els Jocs Florals (1902-1935). La premsa republicana, la diocesana i la veïnal, la comunicació catòlica, les primeres dones de la ràdio. L'escola de Montjuïc, la d'adults, l'institut d'ensenyament mitjà Vicens Vives, la Universitat de Girona són protagonistes de publicacions diferenciades sobre la tasca educativa realitzada dins l'àmbit corresponent.

L'esport ha merescut monografies sobre el Girona CF i l'estadi de Vista Alegre, el GEiEG, el bàsquet, la natació, el motor... La Girona quotidiana i de les tradicions reflectida en un llibre sobre hostals, fondes i hotels, un altre sobre la imatgeria festiva i encara un altre sobre la dels pecadors que concorrien al barri de la prostitució.

Les institucions, les empreses i les entitats ha celebrat commemoracions de llur existència amb sengles publicacions: la Cambra de Comerç, la de la Propietat, la Clínica Girona, Comexi..., i això ha permès ressaltar amb dades històriques i dosis d'autopropaganda, a voltes dissimulada, sobre els beneficis que aporten a la comunitat.

Disposem també d'un bon nombre de biografies, especialment sobre personatges vinculats a la vida política i el món cultural: Aurora Bertrana, Emili Blanch Roig, Jaume Busquets Mollera, Joaquim de Camps i Arboix, Joan Carreras Dagas, Pere Cerezo, Cristina Cervià, Josep Claret, Cassià Costal, Xavier Cugat, Salvador Dabau Causa, Josep Mascort, Lluís Pericot, Emili Saguer Olivet, Miquel Santaló, Santiago Sobrequés, Joan Subias Galter, Francesc Surroca... Diversos i variats són els treballs sobre Rafael Masó, Valentí Fargnoli i sobre alcaldes del segle XIX i del XX. Disposem,

així mateix, de volums sobre professionals liberals com els arquitectes i els metges.

Existeixen uns quants llibres i molts articles sobre l'obra d'artistes —sobretot pintors, escultors i fotògrafs— en monografies, articles de revistes i catàlegs d'exposicions. Les sales municipals, les del Museu d'Art i de la Diputació promouen mostres periòdiques que generen publicacions. La Fundació Fita ha patrocinat catàlegs d'artistes com Narcís Comadira, Pia Crozet, Quim Corominas i Pep Camps. L'Ajuntament sobre Enric Marquès i Damià Escuder. El Museu d'Art, sobre Mela Muter, Celso Lagar i Hortense Bégué...

L'ús i l'abús de determinats noms a voltes resulta indigerible. No és aquest el cas del llibre dedicat a l'escultor Josep Barnoya Viñals, que ultra la producció de l'artista, valora els llibres de comptes com a font per a l'estudi de la història de l'art. Cal remarcar les anàlisis de la producció artística del darrer terç del segle XX, com la vinculada a l'Assemblea Democràtica d'Artistes de Girona, signades per Narcís Selles. I la tasca feta per Eva Vázquez de divulgació de temes artístics en publicacions periòdiques.

Moltes vegades, la paraula *art* s'interpreta en sentit restringit —limitat a les arts plàstiques— i en d'altres s'estén a manifestacions força més diverses. En molts casos predomina més la crònica, la reverència i el sentiment d'amistat, i també l'autobombo, que una anàlisi equilibrada i raonada de la producció i significació real del creador o artesà.

L'Ajuntament ha continuat la celebració de congressos sobre la imatge i la recerca històrica, així com l'edició de llibres sobre fotografia, dedicats a Valentí Fagnoli, Jean Dieuzaide, Francesc Riuró, Martí Massafont, Salvador Creixenti, Josep Jou, Unal, Lux, Juli Torres, Marcel Prat, Miquel Morillo, Moisès Tibau... La Diputació sobre Dani Duch, Miquel Ruiz, Pep Iglesias, Valentí Fagnoli i Emili Massanas... La història de la música ha inspirat una recerca sobre la història del Conservatori Isaac Albéniz.

El gènere autobiogràfic —memòries, autobiografies, diaris...— ha florit també entre nosaltres. En els darrers anys hem pogut llegir, entre altres, confessions de polítics i homes i dones del món cultural, com ara Narcís-Jordi Aragó, Joan Vidal i Gayolà, Joaquim Nadal, Enric Mirambell, Mercè Ferré, Joan Pericot, Guillem Terribas, Àngel Caldas... És evident que els testimoniatges personals enriqueixen el patrimoni comú de la cultura, ens ofereixen detalls sobre vides particulars, comportaments, actituds, maneres de pensar i de tractar els altres... Ens trobem, d'una banda, amb una font interessant, i per l'altra, amb problemes teòrics i reals, assenyalats pels estudiosos d'aquesta

mena de producció literària.²¹ André Gide sostenia que “les memòries no són mai sinceres, només a mitges, per molt gran que sigui el desig de veritat”, perquè “tot és sempre més complicat del que diem”. Nosaltres podríem copsar aquesta característica en els exemples de Ramón Serrano Suñer i Santiago Carrillo, dos personatges diferenciats políticament, però interessats a justificar, ocultar o tergiversar actuacions pròpies, que no els afavorien i poden ser objecte de consideracions negatives.

És lògic, doncs, que Pierre Vilar reafirmi que les memòries “són sempre suspectes de subjectivisme i d'autovaloració”.²² Però ell mateix, en estudis pròpiament històrics, recorre als records personals per explicar la història viscuda a la Catalunya contemporània i de l'Europa convulsa per la Segona Guerra Mundial. En un altre sentit, també els records orals són indispensables per desenvolupar determinats temes de la història contemporània.

D'altra banda, la narració literària que adopta la forma de novel·la o de relat testimonial, com ara les obres novel·lades de Miquel Pairolí i Rafael Nadal, emmarca també moments contemporanis de caire familiar o comunitari, definidors d'actituds i comportaments socials, un estil de viure i de transmetre valors.

BALANÇ VALORATIU

Una primera constatació a fer és que continua una tradició. Fer història de Girona i des de Girona és un fet que reula segles enrere i compta amb noms il·lustres, a tall d'exemple, com Roig i Jalpí, Enric Claudi Girbal, Botet i Sisó, Emili Grahit, Carles Rahola, Santiago Sobrequés... I que les fonts han estat posades al servei dels investigadors més que abans, amb eines orientatives. Sembla que han desaparegut del panorama aquells “*viejos «archivistas» que escondían legajos «descubiertos» por ellos y los hacían desaparecer durante años para asegurarse su eventual uso*”, descrits per Lucien Febvre.²³ Però no els que apliquen restriccions basades en interpretacions personals del dret d'accés a la informació.

²¹ Vegeu el monogràfic “La autobiografía y sus problemas teóricos”. *Suplementos Anthropos*, 29 (desembre 1991).

²² Pròleg a Josep TERMES, *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil*, Barcelona, Edicions 62, 1989, p. 10.

²³ *Combates por la historia*, Barcelona, Ariel, 1971, 2ª ed., p. 85.

Tot i que trobem llibres de diversos autors, les publicacions del període deriven del predomini del treball individual sobre el de grup, una tònica habitual que subratlla que el promotor principal del progrés del coneixement històric sobre la ciutat i del país és degut a esforços del patró unipersonal i a la subvenció oficial per a l'edició.

Els autors, generalment, entren dins la descripció que Lucien Febvre assenyalava dient que *“hacen historia de la misma manera que tapizaban sus abuelas. Al puntillo. Son aplicados. Pero si se les pregunta el porqué de todo ese trabajo, lo mejor que saben responder, con una sonrisa infantil, es la cándida frase del viejo Ranke”*.²⁴ Manuel Moreno Fraguas, des d'un altre continent, també els definia, amb el respecte més gran, com a “pacients treballadors de la humitat, de la pols i de les arnes”. És a dir: “ciutadans pacífics que han arribat a les disciplines històriques per una certa curiositat intel·lectual i la missió més transcendent dels quals és la d'acumulació de dades i escorcollar fonts”,²⁵ sense ambicions transformadores o revolucionàries que podrien motivar males cares i una marginació encara més radical. Però no podem deixar de pensar que, si predominen els interessos corporatius o els dels burots delegats, mai no deixarem de ser un país petit.

Hi ha hagut també alguns casos de poc rigor, perquè no tothom que escriu té metodologia històrica. Ja, l'any 1977, Joaquim Nadal feia un toc d'alerta respecte a la inflació de publicacions:

Cal passar a una etapa en què es comenci a filar més prim i comencin a presidir tots els mecenatges i iniciatives uns criteris rigorosament selectius que obliguin no pas a un replegament dels autors, sinó a una tasca autocrítica necessària, i en definitiva a un increment en el rigor a aplicar als propis originals abans de donar-los a la impremta.

I prosseguia:

El país no es pot permetre massa alegries i val la pena d'esmerçar els diners en allò que realment ho mereix segons uns criteris de rigor i valor científic que d'altra banda el país està en condicions d'exigir [...] en aquesta feina de fer “bons llibres” hi tenen responsabilitats molt serioses els autors, els promotors (públics i privats), els jurats de premis... i finalment les pròpies impremtes i editorials de les terres gironines.²⁶

²⁴ “Para saber exactamente cómo pasó”. Vegeu *Combates por la historia*, p. 68.

²⁵ “La història com a arma”, *L'Avenç*, 2 (maig 1977), p. 77.

²⁶ “Una aportació poc estimulante”, *Presència* 459 (29 de gener de 1977), p. 21.

Certament, llavors i ara, calia i caldria filar més prim en tots sentits, i els assessors de col·leccions i editorials haurien de fer alguna cosa més que prestar el nom a centres de poder.

En general, abunden els llibres sobre aspectes de Girona, en detriment dels que realment són d'història de Girona. I proliferen les publicacions amb imatges i fotografies, com si es tractés d'un àlbum de cromos, però que no analitzen la història de les imatges ni les fan servir com a font per a l'estudi de la cultura o les mentalitats que les produeixen, en la línia assenyalada per Peter Burke.²⁷

L'ús de la llengua catalana, majoritari, connecta amb la normalització del català i l'existència plàcida del catalanisme de què parlava l'autor censurat, per part de les institucions públiques i privades, d'acord amb el discurs simbòlic i polític que la cultura pròpia de Catalunya es manifesta en català.

Malgrat la producció originada per recordar l'episodi de la resistència a la dominació napoleònica, fomentada per les institucions, els estudis tendeixen a privilegiar més el segle XX que el XIX. És prou sabut que l'estudi del passat és condicionat per les preguntes i els interessos del present.

Totes les monografies sortides d'estudis sectorials són pedres per bastir un edifici, sistematitzen informació, però són limitades perquè giren sobre si mateixes la majoria de les vegades. Les publicacions locals aporten dades i dates sobre personatges i grups, sobre esdeveniments culturals, esportius, socials, polítics, econòmics, de tota mena. Cal, malgrat tot, fer un pas més i no oblidar les paraules de Josep Fontana, mestre d'historiadors i l'historiador català de més projecció internacional en els darrers temps:

Entre cuantos se ocupan del estudio de la sociedad, el historiador se distingue por el hecho de que sólo a él incumben todas las dimensiones del hombre y todos los ritmos del tiempo: la evolución secular y la sucesión de los acontecimientos cotidianos, la lucha por la subsistencia y las aspiraciones colectivas. A otros investigadores, vecinos suyos en el trabajo, corresponde el análisis de la economía, de la organización administrativa o jurídica, de la expresión artística...

Per això, allò més important és que: “Al historiador toca dar una explicación global de los hechos humanos, por encima de cualquier compartimentación”.²⁸

²⁷ *Visto y no visto. El uso de la imagen como documento histórico*, Barcelona, Crítica, 2001.

²⁸ *Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX*, Barcelona, Ariel, 1973, p. 5.

PERSPECTIVES DE FUTUR

Els capítols per omplir són nombrosos. La de Girona, com tota la història en general, és un edifici en construcció permanent, a càrrec de les generacions que se succeeixen. Sense assenyalar una etapa concreta del món contemporani, per començar m'agradaria remarcar tres aspectes que serien importants de satisfer en perspectiva de futur:

- Com l'Estat s'ha fet present a través de les institucions i per mitjà dels servidors que paga, els cossos de funcionaris que asseguruen la dependència del poder central, en parcel·les diverses com ara la recaptació de contribucions, l'enquadrament de la població i l'ordre públic.

- Els centres de poder que dicten normes i incideixen en la vida quotidiana; les relacions establertes entre ells. Conèixer les oligarquies, les grans famílies de la ciutat, els primers contribuents de cada època, la participació i les connexions que tenen en la vida política, econòmica i social. La corrupció i l'existència d'un Estat B. L'actuació dels agents servils, tant en el camp polític com cultural. Fa molt anys que Abdó Terradas, al pròleg d'una novel·la publicada el 1835, va advertir-nos: "Els homes aciençats coneixen massa l'ofici de cortesans; i les seves plomes, les dediquen a objectes més lucratiu i afalagadors...!".²⁹

- No oblidar les classes populars, la gent sense història, el proletariat industrial, el servei domèstic, la immigració segregada en barris perifèrics, els marginats, la delinqüència, els empresonats, els sense papers, els invisibles, les dones... Tot això no com un tema nou, sinó relligat amb la classe dominant que dicta les normes de marginació en cada moment. La història oral pot ser molt important en aquest cas, i també els pamflets, les cartes... Es tractaria d'escoltar els que normalment no figuren en el relat central de la història tradicional i fer la història des de baix.

Sobre el segle XIX hi ha infinitat d'etapes i aspectes per il·luminar. Més enllà de la guerra del Francès, la industrialització i un moviment obrer poc desenvolupat, interessaria conèixer l'articulació i les transformacions del règim liberal, la persistència de l'Antic Règim, el paper dels poders polític i religiós, la participació i la manipulació electoral, les ideologies i les mentalitats, les manifestacions artístiques (no tenim cap monografia sobre el romanticisme), l'associacionisme i els interessos que hi havia al darrere,

²⁹ *Lesplanada. El rei Micomicó*, Barcelona, Curial, 1987, p. 8.

l'urbanisme, els costums i les diversions... I el mateix podem dir del segle XX, sobretot de la primera etapa, que no podem limitar-la a fets polítics, culturals i artístics. Un treball sobre el pensament reaccionari, el comunisme o el socialisme a Girona són inexistents.

Del règim franquista resten molts aspectes pendents d'estudi. Per exemple, tot el que gira entorn del sindicat vertical, la magistratura de treball, la marginació social i la tasca dels intel·lectuals que van difondre la ideologia política del sistema a través dels mitjans de comunicació, conferències i mitificacions de la ciutat, la presència i la influència de l'Opus Dei, el paper dels col·legis professionals i les associacions veïnals...

La transició del franquisme a la monarquia i els anys de democràcia liberal que duem han de ser objecte d'estudis monogràfics. Entre els nombrosos aspectes que s'ha de tractar figura el paper de les institucions, la participació de la ciutadania en el canvi polític, la manipulació electoral ens els referèndums de 1976, de la Reforma política, i de 1978 sobre la Constitució avui vigent,³⁰ el pujolisme, la composició i descomposició de les formacions polítiques, les noves onades immigratòries, l'antimilitarisme, el moviment ecologista, els centres de decisió, el pas de la Girona levítica a la indiferent... Són moltíssimes les àrees i, per això, no continuo, perquè allargaria massa la relació de temes.

Sí que vull apuntar que, en aquesta Girona pintada de colors, i atès que el pensament crític és antimític, s'hauria d'estudiar com els mites d'abans (Gerió, sant Narcís, Carlemany, Álvarez de Castro...) han estat substituïts per uns altres, per una altra idolatria lligada a la venda d'imatge, a l'estampa turística de la ciutat i a altres interessos que rimen amb negoci i pessebre. En aquest i altres casos, *Elogi del dubte* és una composició de Bertolt Brecht que caldria tenir present.

De les institucions i les entitats s'acostuma a explicar, parcialment, una sola cara, l'amable, la triomfalista, i hom oblida que, al darrere de totes les corporacions, existeix una cara fosca o negra que completa la visió general.

³⁰ Segons dades dels serveis secrets, l'aprovació del text normatiu per excel·lència va ser força inferior a la dels resultats oficials i es van manipular els recomptes perquè "no era bueno para el país ni para el rey". Juan María de PEÑARANDA, *Desde el corazón del CESID*, Barcelona, Espasa, 2011, p. 279-280. També afirma: "Herrero Rodríguez de Miñón nos aseguró que el voto afirmativo en el referéndum no había alcanzado la mitad del censo electoral. Y llegaría a espetarnos: «Supongo que eso lo sabéis vosotros igual que yo»".

Per exemple, la Universitat de Girona pot presentar un llibre sobre la seva història, arquitectura i patrimoni, i oblidar els conflictes interns, la precarietat laboral, el maltractament del professorat amb remuneracions inadequades i les condemnes sofertes per sentències dels tribunals, justament per pràctiques poc ètiques, infligides al personal docent.

Més enllà de les biografies de personatges i de la creació de nous tòpics que caldria revisar, la història de la cultura presenta llacunes importants. Manquen estudis sobre el pensament i les ciències. Em sembla que caldria acotar, delimitar i desmitificar el terme noucentista, que a voltes s'aplica amb alegria descontrolada. Oriol Bohigas, ja l'any 1972, advertia que “és difícil d'esbrinar què és l'arquitectura noucentista, i cada vegada sembla menys clar que l'obra de Masó pugui considerar-s'hi, sobretot si n'excloem la darrera etapa de S'Agaró”.³¹ Així mateix seria interessant d'estudiar la ideologia de la historiografia gironina, la transcendència de les aportacions fetes a la història general del país i a la historiografia catalana.³²

En l'apartat de les arts plàstiques, és evident que manca una síntesi que situï les obres i les produccions en el context social, polític, econòmic, religiós... corresponent, i que també tingui en compte el contingut ideològic o estètic que va generar-les. L'anàlisi del fet artístic hauria d'anar més enllà de la pintura, l'escultura i l'arquitectura. Caldria també superar el punt de mira simplista, de crònica i de lectura personal que trobem en molts retrats d'artistes i fins en visions més àmplies. Per exemple, M. Lluïsa Faxedas i Pere Parramon, quan apunten que el seu treball *Art contemporani a Girona 1994-2019* no pretén ser “cap mena de síntesi conclusiva o categòrica sobre els

³¹ Serra d'Or, 151 (abril 1972), p. 19.

³² A tall d'exemple, els llibres citats per Josep FONTANA, *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya*, Vic, Eumo, 2014; Josep CLARA, *El federalisme a les comarques gironines (1868-1874)*, Girona, Diputació de Girona, 1986. Del mateix autor, *El Partit Únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1934-1977)*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1999, i *Esclaus i peons de la Nueva España. Els batallons de treballadors a Catalunya (1939-1942)*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 2007; Rosa CONGOST, *Els propietaris i els altres. La regió de Girona 1768-1862*, Vic, Eumo, 1990. De la mateixa autora, “La llengua dels notaris. Notes sobre l'ús social del català (i del castellà) a la Girona de mitjan segle XIX”, *Estudi General*, 22 (2002), p. 125-147; Josep GONZÁLEZ AGAPITO & Salomó MARQUÈS, *La repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme, 1939-1943*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1996; Joaquim NADAL FARRERAS, *La revolució de 1868 en Gerona*, Girona, Cambra Oficial de Comerç i Indústria, 1971.

cinc últims lustres; es tracta més aviat d'una crònica en la qual hem expressat, creiem, les nostres opinions".³³

Un capítol important, en totes les ciències, és el de la divulgació, la funció de fer arribar els coneixements més enllà del cercle selecte o professional. Avui podem lamentar la desaparició de la revista *L'Avenç*, que havia sorgit a final de 1976 com a revista d'història dels Països Catalans, que havia estat útil per a l'ensenyament secundari, però que després va canviar l'itinerari temàtic inicial i esdevingué una publicació que, més enllà del cercle dels qui hi col·laboraven, interessava ben poc o no era útil per a la funció específica de la divulgació històrica.

Precisament, un dels principis de la *Magna Charta* de les universitats europees, signada a Bolonya el 1988, estableix: "La tasca de difusió dels coneixements que la universitat ha d'assumir envers les noves generacions implica a hores d'ara que s'adreci igualment al conjunt de la societat, l'avenir cultural, social i econòmic de la qual exigeix un esforç considerable de formació permanent". En el nostre cas, aquesta exigència ha estat més obra de les institucions públiques i de les privades que de la universitat. L'Institut d'Estudis Gironins, fundacions privades, la premsa, la Diputació i l'Ajuntament de Girona, a través de conferències periòdiques i publicacions variades, han estat els impulsors principals de la faceta divulgativa de la nostra història tot aprofitant commemoracions o interessos particulars.

En aquest sentit penso que no podem deixar de remarcar i valorar els cicles de conferències, i la col·lecció de volums que se'n deriven, impulsats des de l'arxiu municipal sobre temàtiques tan variades com la Segona República i la Guerra Civil, l'Església, la guerra del Francès, exilis i repressions, mestres i estudiants, el govern de la ciutat, la construcció de la ciutat, els aiguats, la fotografia, elits, burgesies i classes mitjanes, i el moviment obrer. Per la banda de la Diputació, la *Revista de Girona* fa també aportacions interessants a la divulgació de determinats temes històrics i d'altra mena. I en la mateixa línia funciona també una editorial com Gavarres, de Cassà de la Selva, que edita revistes com *Gavarres* i *Girones*, en què la divulgació de caràcter històric hi té un lloc reservat. La necessitat d'arribar a la població escolar presenta, igualment, un altre camp d'actuació no sempre cobert pel que fa a la història contemporània i de la història que va més enllà dels mites i les pedres de Girona.

³³ *Art contemporani a Girona, 1994-2019*, Girona, GEiEG, 2021, p. 24.

Relacionat amb la divulgació, un altre capítol important és el de circulació de la producció editorial, sobretot la de les institucions, la qual sovint es converteix en un producte de regal, que no arriba més enllà d'un cercle i d'un espai reduït i sovint resta en un magatzem fins que algú fa neteja. Aquí també hi ha força feina a fer.